

TAPIO

Opas

Uhanalaisten lajien turvaaminen metsätaloudessa

Lajiturva-hanke

30.6.2021

TAPIO

Lajiturva-hanke, 2021, Uhanalaisten lajien turvaaminen metsätaloudessa. Tapion julkaisu.

© Tapio Oy

Kansikuvat
Lauri Saaristo

Työn tilaaja: maa- ja metsätalousministeriö

Sisällys

1	JOHDANTO	5
2	UHANALAISET LAJIT JA LAJISUOJELUN LAINSÄÄDÄNTÖ	7
	2.1 Lajien uhanalaisuusluokituksen perusteet	7
	Uhanalaiset ja silmälläpidettävät lajit	8
	Alueellisesti uhanalaiset lajit	8
	Elinvoimaiset lajit	8
	Muut uhanalaisuuden arvioinnin luokat	8
	2.2 Lajisuojelun säädökset luonnonsuojelulaissa	9
	Eryteisesti suojeltavat lajit	10
	Luontodirektiivi.....	10
	Lintudirektiivi.....	11
	Rauhoitetut lajit.....	12
	Suurten petolintujen pesäpuut	13
	Luontovahinko ja uhanalaiset lajit.....	13
3	LAJIESIINTYMIEN TURVAAMISEN MERKITYS JA KEINOT	14
	3.1 Uhanalaisten lajien esiintymät PEFC- ja FSC-sertifioiduissa metsissä	14
	3.2 Suojelun vapaaehtoiset keinot	15
4	TOIMINTAMALLI	17
	4.1 Johdatus toimintamalliin	17
	4.2 Toimintamallin lajilista	17
	Lajien esiintymätiedon jakelu ja tietojärjestelmien käynnissä olevat muutokset	18
	4.3 Toimintamallin kuvaus	19
	(1) Lajiesiintymätiedon selvittäminen	19
	(2) Lajin luokituksen selvittäminen	20
	(3) Lakisääteisesti suojeltu laji	20
	(4) Muu uhanalainen laji.....	20
	(5) Silmälläpidettävä laji.....	21
	(6) Toimintatavasta sopiminen	21
	(7) Toimenpiteiden merkitseminen sopimukseen	21
	(8) Toimenpiteen toteuttajan ohjeistaminen	22
	Metsänkayttöilmoituksen jättämisen jälkeiset toimet Metsäkeskuksessa	22
5	LISÄTIETOA	24

5.1 Uhanalaisten lajien esiintymätiedon kerääminen ja hallinta	24
Tiedon käyttö ja eri toimijoiden roolit	24
Sensitiiviset lajit.....	25
5.2 Lajien uhanalaisuusarvioinnit	25
Metsät ja uhanalaiset lajit.....	26
Metsien käyttö ja uhanalaisuus.....	27
LIITTEET	29
Liite 1 - Toimintamallin lajilistan lajien havaintopaikkojen määrät vuonna 2020 HERTTA Eliölajit -tietojärjestelmässä	29
Liite 2 - Metsänkäyttöilmoituksen tarkistusmenettely	34

1 Johdanto

Metsänomistajat ja metsätalouden toimijat hyödyntävät ympäristöhallinnon kokoamaa tietoa uhanalaisten lajien esiintymistä talousmetsissä. Metsäorganisaatioiden tietojärjestelmistä tai Metsään.fi-palvelusta havaitaan, jos hakkuusuunnitelma kohdistuu metsään, josta tunnetaan uhanalaisen lajin esiintymä. Tällöin metsänomistajalle kerrotaan, kuinka lajiesiintymä voidaan ottaa hakkuissa huomioon.

Uhanalaisten lajien turvaaminen metsätaloudessa -toimintamalli (ns. ”uhanalaistoimintamalli”) määrittelee lajitiedon hyödyntämisen yhtenäiset käytännöt hakkuiden suunnittelussa ja metsänkäyttöilmoitusten tarkistuksessa. Toimintamalli on valtakunnallinen ja sen piirissä on metsäsertifioinnin kautta yli 90 prosenttia talousmetsistä.

Toimintamalli kuvaa metsä- ja ympäristöorganisaatioiden toimintatapoja tilanteissa, joissa metsänkäyttöä suunnitellaan paikkatietoon merkityn uhanalaisen lajin esiintymän läheisyyteen. Toimintamalliin kuuluva lajilista määrittelee ne eliölajit, joiden esiintymiä mallin mukaiset menettelyt koskevat.

Metsäalan toimijat ovat hankkineet uhanalaisten lajien esiintymätietoa ja menetelleet toimintamallin mukaisilla tavoilla 2010-luvun alkupuolelta lähtien. Toimintamalli ja lajilista päivitettiin vuosina 2019-2021 maa- ja metsätalousministeriön alaisessa Lajturva-hankkeessa. Päivitystyössä koottiin kokemuksia toimintamallista ja uhanalaisten metsälajien huomioinnista metsä- ja ympäristösektoreiden ammattilaisilta sekä metsänomistajilta.

Toimintamallin lajilista päivitettiin vastaamaan uusinta vuoden 2019 uhanalaisuuden arviointia. Lajilistalle valittiin yhteensä noin 2600 lajia niistä eliöryhmistä, joiden uhanalaisuutta on arvioitu. Lajit on ryhmitelty kolmeen luokkaan: lakisääteisesti [luonnonsuojelulain perusteella] suojeltavat lajit, vapaaehtoisuuden pohjalta turvattavat uhanalaiset lajit sekä silmälläpidettävät lajit.

Vailla lakisääteistä suojaa olevia silmälläpidettäviä lajeja ei ole ollut aiemmin toimintamallissa mukana. Niiden elinympäristöjä ja esiintymiä säilyttämällä voidaan tehokkaasti hidastaa uhanalaistumiskehitystä talousmetsissä.

Tämä opas kuvaa uudistetun toimintamallin uhanalaisten lajien turvaamisesta metsätaloudessa. Opas korvaa aiemman ”Metsätalous ja uhanalaiset lajit” (Tapio 2010) -julkaisun. Opas on tarkoitettu toimintamallin käyttöä tukeväksi itseopiskelu- ja koulutusmateriaaliksi metsä- ja ympäristöalan ammattilaisille ja opiskelijoille. Se sisältää hyödyllistä tietoa myös monimuotoisuuden säilyttämisestä kiinnostuneille metsänomistajille.

Myös luontoharrastajat ja metsissä kulkevat muut ihmiset saavat oppaasta tietoa metsätalouden toimista lajien monimuotoisuuden turvaamiseksi. Lajihavainnot ovat tärkeitä luontoelämyksiä kaikille metsissä liikkujille.

Opas avaa uhanalaisia lajeja koskevaa lainsäädäntöä ja käsitteistöä. Se kertoo lajiesiintymätiedon merkityksestä metsätaloudessa sekä talousmetsien luonnonhoidon ja metsänomistajalle vapaaehtoisen METSO-ohjelman keinoista pysäyttämään lajien uhanalaistuminen. Opas esittelee toimintatavat siihen, kuinka uhanalaiset lajit voidaan ottaa huomioon metsätaloudessa.

2 Uhanalaiset lajit ja lajisuojelun lainsäädäntö

2.1 Lajien uhanalaisuusluokituksen perusteet

Uhanalaisuuden arviointi perustuu kansainvälisen luonnonsuojeluliiton (IUCN) laatimaan menetelmään, jolla selvitetään eliölajien todennäköisyyttä hävitä tarkastelualueelta tietyllä aikavälillä. Arviointeja voidaan tehdä eri aluerajauksilla, mutta useimmiten arviot ovat maakohtaisia. Arvioinnissa tarkastellaan lajien kannoissa (yksilömäärät), esiintymisalueissa ja elinympäristöissä tapahtuvia muutoksia erilaisilla ajanjaksoilla.

Suomessa valtakunnallisia, useita eliöryhmiä käsittäviä uhanalaisuuden arviointeja on tehty viidesti, noin kymmenen vuoden välein. Arviot tehdään kunkin eliöryhmän asiantuntijoista koostuvissa työryhmissä ja lajikohtaiset arvioinnit kirjataan perusteluineen tietokantaan.

Uhanalaisten lajien turvaaminen metsätaloudessa -toimintamallin lajilistalla on mukana vuoden 2019 uhanalaisuuden arvioinnissa uhanalaiseksi (CR,EN,VU) ja silmälläpidettäväksi (NT) luokiteltuja lajeja. Lisäksi mukana on muutama lakisääteisesti suojeltu elinvoimainen (LC) laji.

Mukana olevista uhanalaisista ja silmälläpidettävistä lajeista osa on lakisääteisesti suojeltuja, jolloin niiden esiintymien huomioon ottaminen perustuu lakiin. Vailla lakisääteistä suojelua olevien uhanalaisten ja silmälläpidettävien lajien esiintymien huomioon ottaminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Toimintamallissa metsäammattilaisen menettelytavat vaihtelevat sen mukaan, mihin luokkaan laji kuuluu (kuva 1).

Kuva 1. Toimintamallissa mukana olevat 2600 lajia ryhmittyvät kolmeen erilliseen luokkaan. Luokitus ohjaa metsäammattilaisen toimintatapoja tilanteissa, joissa metsänkäsittely kohdistuu tietyn laji-esiintymän läheisyyteen. Eri luokkiin liittyvät toimintatavat on kuvattu luvussa x.x.

Lakisääteisesti suojellut lajit	Uhanalaiset lajit	Silmälläpidettävät lajit
<ul style="list-style-type: none">erityisesti suojeltavat lajitluontodirektiivin liitteissä II tai IV mainitut lajitluonnonsuojelulain tarkoittamat suuren petolinnun pesäpuut	<ul style="list-style-type: none">uhanalaiseksi luokitellut lajit, jotka eivät kuulu toimintamallissa lakisääteisesti suojeltuihin lajeihin	<ul style="list-style-type: none">silmälläpidettäväksi luokitellut lajit, jotka eivät kuulu toimintamallissa lakisääteisesti suojeltuihin lajeihin

Uhanalaiset ja silmälläpidettävät lajit

Uhanalaisuuden luokkia ovat valtakunnallisesti hävinneet (RE, regionally extinct), äärimmäisen uhanalaiset (CR, critically endangered), erittäin uhanalaiset (EN, endangered) ja vaarantuneet (VU, vulnerable). Mitä korkeampi uhanalaisuusluokka, sitä suurempi häviämistodennäköisyys lajilla on arvioitu olevan valtakunnallisesti.

Uhanalaisuuden arvioinnissa on silmälläpidettävien (NT, near threatened) luokka lajeille, joilla uhanalaistumiskehitys on käynnissä, mutta jotka eivät aivan täytä varsinaisten uhanalaisuusluokkien kriteerejä. Silmälläpidettävät lajit muuttuvat todennäköisesti uhanlaisiksi, mikäli niiden kantojen kehityssuuntaa ei saada muutettua.

Alueellisesti uhanalaiset lajit

Valtakunnallisen uhanalaisuuden lisäksi Suomessa on arvioitu valtakunnallisesti elinvoimaisten (LC) ja silmälläpidettävien (NT) lajien alueellista uhanalaisuutta metsäkasvillisuusvyöhykkeiden osa-alueittain usean eliöryhmän osalta. Alueellisesti uhanalaiset lajit (RT, regionally threatened) ovat tietyllä metsäkasvillisuusvyöhykkeiden osa-alueella uhanalaisia (luokat CR, EN ja VU) IUCN arviointikriteerien perusteella.

Lajit, jotka ovat usealla alueella alueellisesti uhanalaisia, ovat useimmiten myös valtakunnallisesti silmälläpidettäviä lajeja. Silmälläpidettäviä lajeja lukuun ottamatta alueellisesti uhanalaisista lajeista on hyvin heikosti paikkatietoja saatavilla. Tästä syystä valtakunnallisesti elinvoimaisia, mutta alueellisesti uhanalaisia lajeja ei toimintamallissa ole mukana.

Elinvoimaiset lajit

Elinvoimaisista lajeista (LC, least concern) toimintamalliin on otettu mukaan vain lajeja, jotka ovat lakisääteisesti suojeltuja. Lajisuojelua koskevat säädökset on kuvattu luvussa 2.2.

Muut uhanalaisuuden arvioinnin luokat

Suomesta hävinneet (RE) lajit jätettiin toimintamallin ulkopuolelle, koska niistä ei ole olemassa tarkkoja havaintopaikkatietoja. Mikäli hävinneitä lajeja löydetään uudestaan, niille määritetään uhanalaisuusluokka ja uhanalaiset lajit voidaan tarvittaessa päivittää toimintamallin lajilistalle.

Uhanalaisuuden arvioinnin puutteellisesti tunnetut lajit (DD, data deficient) jätettiin myös toimintamallista pois, koska niiden status tulee todennäköisesti muuttumaan ja ajantasaisia havaintotietoja on näistä lajeista heikosti tarjolla.

Uhanalaiset lajit luonnonsuojelulaissa ja asetuksessa

Uhanalainen laji on keskeinen käsite luonnonsuojelulaissa. Lain mukaan laji voidaan säätää uhanalaiseksi, jos sen luontainen säilyminen Suomessa on vaarantunut. Nämä lajit on lueteltu luonnonsuojeluasetuksen liitteessä 4. Tämän liitteen sisältö perustuu lajien uhanalaisuuden arvioinnin tuottamaan tietoon.

Luonnonsuojelulaki ei suoraan velvoita suojelemaan uhanalaisten lajien esiintymiä vaan niiden turvaaminen perustuu pitkälti vapaaehtoisuuteen. Luonnonsuojeluasetuksessa todettu Uhanalainen laji voidaan kuitenkin säätää **erityisesti suojeltavaksi lajiksi**, jonka esiintymiä viranomaisen voi rajata luonnonsuojelulain perusteella. Erityisesti suojeltavat lajit on merkitty asteriskilla * luonnonsuojeluasetuksen liitteessä 4 (ks. tarkemmin s. 10 Erityisesti suojeltavat lajit).

Luonnonsuojeluasetuksessa mainitun uhanalaisen lajin esiintymä voi olla yhtenä syynä maanomistajan hakemuksesta tapahtuvaan suojelualueen perustamiseen. Luonnonsuojelulain mukainen **yksityinen luonnonsuojelualue** voidaan perustaa, kun maanomistaja ja viranomaisen ovat päätyneet yhteisymmärrykseen rauhoitusmääräyksistä ja korvausperusteista.

Luonnonsuojeluasetuksessa on tällä hetkellä lueteltu 2 124 uhanalaista lajia. Vuoden 2019 uhanalaisuuden arvioinnissa uhanalaiseksi arvioitiin 2667 lajia tai alemmaa taksonia. Luonnonsuojeluasetuksen uhanalaisten lajien luettelo päivitetään uhanalaisuusarvioinnin perusteella. Samalla päivitetään asetuksen lista erityisesti suojeltavista lajeista. Niihin kuuluvat kaikkein uhanalaisimmat lajit, joilla on ilmeinen häviämishuolto.

Silmälläpidettäviksi arvioitiin 1912 lajia ja niiden suojeleminen on niin ikään vapaaehtoista. Silmälläpidettäviä lajeja ei ole luonnonsuojeluasetuksessa, vaan ne on lueteltu uhanalaisuuden arvioinnissa ja julkaistu ns. Punaisessa kirjassa (Hyvärinen ym. 2019).

Vapaaehtoista uhanalaisten ja silmälläpidettävien lajien huomioon ottamista edistetään Suomessa muun muassa metsäsertifiointijärjestelmien avulla. Sekä FSC että PEFC edellyttävät uhanalaisten lajien esiintymien huomioon ottamista metsätaloudessa. FSC sertifioinnissa ovat mukana myös alueellisesti uhanalaiset lajit.

2.2 Lajisuojaus säädökset luonnonsuojelulaissa

Toimintamallin mukaisesti lakisääteisesti suojeltaviin lajeihin kuuluvat

- erityisesti suojeltavat lajit (luonnonsuojelulain 47 §),
- tietyt luonnonsuojelulain ja EU:n luontodirektiivin suojaamat lajit (liitteet II ja IV) ja
- suurten petolintujen pesäpuut (luonnonsuojelulain 39 §).

Lakisääteisesti suojeltujen lajien esiintymät voivat tarvita tapauskohtaista tarkastelua ja ratkaisuja, mistä syystä on mielekästä olla yhteydessä ELY-keskukseen silloin, kun metsänkäsittelyä suunnitellaan tällaisen esiintymän läheisyyteen.

Monet toimintamallin lakisääteisesti suojeltavat lajit ovat harvinaisia, ja niitä tulee vain harvoin vastaan metsätaloustoimien yhteydessä. Muutamat luontodirektiivin ja lintudirektiivin lajit ovat melko yleisiä, mutta metsätaloustoimien mahdollinen vaikutus näiden lajien suojelutasoon vaihtelee suuresti vähämerkityksellisestä merkittävään.

Erityisesti suojeltavat lajit

Suuren häviämisen alla oleva uhanalainen laji voidaan säätää luonnonsuojeluasetuksella erityisesti suojeltavaksi lajiksi. Luonnonsuojelulain 47 §: n mukaan erityisesti suojeltavan lajin säilymiselle tärkeää esiintymispaikkaa ei saa hävittää eikä heikentää.

Kielto tulee voimaan, kun ELY-keskus on rajannut esiintymispaikan ja tiedottanut siitä maanomistajalle. Paikoilla toimitaan päätöksen ohjeiden mukaisesti. Erityisesti suojeltavia lajeja on viimeisimmän, vuonna 2021 voimaan tulleen luonnonsuojeluasetuksen mukaan 808 kappaletta.

Ympäristöministeriö laatii tarvittaessa erityisesti suojeltaville lajeille suojeluohjelman. Siinä esitellään lajin tunnetut esiintymät ja niiden kehityssuunta sekä annetaan suosituksia lajin ja sen esiintymien säilyttämiseksi.

Lisäksi 47 § perusteella luontodirektiivin liitteen II lajeille ja lintudirektiivin liitteiden I ja II lajeille suotuisan suojelutason saavuttamisen tai säilyttämisen kannalta merkittävien esiintymispaikkojen heikentäminen ja hävittäminen on kielletty.

Luontodirektiivi

Luontodirektiivi koskee EU:n alueelta valittuja ns. yhteisön tärkeinä pitämiä lajeja ja niiden elinympäristöjä. Direktiivin pyrkimyksenä on varmistaa kyseisten lajien suotuisan suojelutason säilyttäminen tai sen palauttaminen ennalleen. Suojelukeinoina ovat lajien elinympäristöjen suojelu, lajien hyödyntämisen sääntely tai lajien tiukka suojeleminen, jolloin lajien hävittäminen, kerääminen, pyydystäminen, hallussapito, kauppaaminen jne. on kielletty.

Luontodirektiivin II liite

Luontodirektiivin II-liitteessä on lueteltu yhteisön tärkeinä pitämät eläin- ja kasvilajit, joiden suojelemiseksi on osoitettava erityisten suojelutoimien alueita eli perustettava Natura 2000 -alueita. Suomi on saanut joillekin kaloille ja riistanisäkkäille varauksen eli niiden suojelemiseksi ei tarvitse perustaa Natura-alueita.

Suotuisan suojelutason säilyttäminen ja palauttaminen koskee myös Natura 2000 -alueiden ulkopuolisia esiintymiä. Näiden lajien suotuisan suojelutason saavuttamisen tai säilyttämisen kannalta merkittävien esiintymispaikkojen hävittäminen tai heikentäminen on kielletty. ELY-keskus voi tehdä rajuspäätöksen niille II –liitteen lajien esiintymille, jotka ovat merkittäviä lajin suojelutason kannalta.

Luontodirektiivin IV liite

Luontodirektiivin liite IV määrittelee lajit, jotka edellyttävät tiukkaa suojelua. Suomessa näiden lajien suojelu toimeenpannaan luonnonsuojelulailla. Sen perusteella luontodirektiivin liitteen IV(a) eläinlajien lisääntymis- ja levähdyspaikkojen heikentäminen ja hävittäminen on kiellettyä. Lisäksi luontodirektiivin liitteen IV(a) eläinlajien ja liitteen IV(b) kasvilajien yksilön, yksilön osan tai johdannaisen hallussapito, kuljetus, myyminen ja vaihtaminen sekä tarjoaminen myytäväksi ja vaihdettavaksi on kielletty. Liitteen IV(b) kasvilajit ovat rauhoitettuja. Edellä mainituista kielloista poikkeaminen on mahdollista vain poikkeusluvalla.

Liito-orava

Liito-orava on yksi luontodirektiivin liitteen IV (a) nisäkäslajeista. Sille on ollut olemassa lajikohtainen erillinen ohjeistus esiintymien huomioon ottamisesta metsätaloudessa jo pitkään. Liito-oravan kohdalla noudatetaan olemassa olevia ohjeita esiintymien huomioon ottamisessa metsätaloudessa.

Liito-oravan aiemmat suojelukäytännöt metsätaloudessa muuttuivat 15.4.2016., kun maa- ja metsätalousministeriö ja ympäristöministeriö tuottivat neuvontamateriaalin metsäalan toimijoille ja maanomistajille liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkojen huomioon ottamisesta metsien käytössä. Liito-oravan suojeluvaatimukset säilyivät ennallaan eli lajin lisääntymis- ja levähdyspaikkojen hävittäminen ja heikentäminen on kiellettyä.

Metsänkäyttöilmoitukseen perustuva lisääntymis- ja levähdyspaikkojen rajauspäättömenettely poistui, mikä korostaa maanomistajien ja metsäalan toimijoiden omaa vastuuta asiassa. Liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikat on hyvä ottaa huomioon jo hakkuiden suunnitteluvaiheessa, jolloin tarve hakkuusuunnitelmien muuttamiseen myöhemmässä vaiheessa voidaan välttää.

Maanomistaja tai hänen edustajansa voi tarkistaa esimerkiksi Metsään.fi -palvelusta, Suomen metsäkeskuksesta tai ELY-keskuksesta, onko kiinteistöllä liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikka. Jos paikkatiedoissa löytyy merkintä liito-oravasta, maanomistaja tai hänen edustajansa voi pyytää neuvoa ELY-keskuksesta. Hakkuu suunnitellaan toteutettavaksi siten, että liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkaa ei hävitetä eikä heikennetä.

Kun metsäkeskus tarkistaa metsänkäyttöilmoituksen, se ilmoittaa maanomistajalle ja hänen edustajalleen, jos metsänkäyttöilmoitus kohdistuu viranomaisen tiedossa olevaan liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkaan. Lisäksi tieto metsänkäyttöilmoituksesta toimitetaan ELY-keskukseen, joka antaa tarvittaessa neuvoja lisääntymis- ja levähdyspaikan turvaamiseksi.

Lintudirektiivi

Lintudirektiivi koskee kaikkia luonnonvaraisena eläviä lintuja EU:ssa. Sen tavoitteena on lajien ja niiden elinympäristöjen suojelu sekä lajien hoitaminen ja sääntely. Se säätelee myös lajien hyödyntämistä. Suojelu koskee lintuyksilöiden lisäksi, niiden munia, pesiä sekä elinympäristöjä.

Lintudirektiivin liitteissä tarkennetaan lajikohtaisesti minkälaisia keinoja ja sääntelyä jäsenmailta edellytetään. Kansallisesti sääntely voi olla direktiiviä tiukempaa.

Lintudirektiivin I-liitteessä on lueteltu yhteisön tärkeinä pitämät lajit, joiden suojelemiseksi on osoitettava erityissuojelualueita eli perustettava Natura 2000 -alueita. Lintudirektiivin II-liitteessä on lajit, joiden metsästäminen voidaan sallia koko Euroopan Unionin alueella tai tietyssä jäsenmaassa.

Lintudirektiivin liitteiden I ja II lajien suotuisan suojelutason saavuttamisen tai säilyttämisen kannalta merkittävien esiintymispaikkojen hävittäminen tai heikentäminen on kielletty. ELY-keskus voi tarvittaessa tehdä rajauspäätöksen esiintymille, jotka ovat merkittäviä lajin suojelutason kannalta.

Rauhoitetut lajit

Monen luonnonsuojelulla rauhoitetun lajin asema perustuu kansainvälisiin sopimuksiin kuten luontodirektiivin liitteisiin II ja IV sekä lintudirektiiviin. Toimintamallin lajilistalla ovat mukana uhanalaiset ja silmälläpidettävät sekä kansainvälisten sopimusten perusteella rauhoitetut lajit. Muita rauhoitettuja lajeja ja uhanalaisuuden arvioinnissa elinvoimaisiksi luokiteltuja lajeja ei ole toimintamallin lajilistalla mukana.

Lintudirektiivin rauhoitetuista linnuista toimintamallin lajilistalla mukana ovat vain ne uhanalaisuuden arvioinnin uhanalaiset ja silmälläpidettävät lajit, joihin metsätalous vaikuttaa. Lisäksi listalla on mukana kaksi elinvoimaisiksi luokiteltua suurta petolintua, merikotka ja kalasääski, joiden pesäpuiden turvaamista edellytetään luonnonsuojelulaissa.

Kaikki linnut ja nisäkkäät, jotka eivät kuulu riistaeläimiin tai rauhoittamattomiin eläimiin ovat luonnonsuojelulain mukaan rauhoitettuja. Lintujen ja nisäkkäiden lisäksi luonnonsuojeluasetuksella on rauhoitettu 62 muuta eläinlajia. Rauhoitettuja ovat matelijat kyytä lukuun ottamatta, kaikki viisi sammakkoeläintä, kaksi simpukka- ja kolme kotilolajia, luteista palolatikka sekä 24 perhos-, 17 kovakuoriais- ja kuusi sudenkorentolajia.

Rauhoitetun eläimen tahallinen tappaminen tai pyydystäminen on kiellettyä. Kiellettyä on myös pesien sekä munien ja yksilöiden muiden kehitysasteiden ottaminen, siirtäminen toiseen paikkaan tai muu tahallinen vahingoittaminen. Kielto koskee siis myös esimerkiksi sammakkoeläinten kutua. Rauhoitettuja eläimiä ei saa tahallaan häiritä, etenkin niiden lisääntymisaikana ja tärkeillä muuton aikaisilla levähdysalueilla. Metsästysasetuksen mukaan myös rauhoittamattomat linnut ovat rauhoitettuja pesimäaikana heinäkuun loppuun asti.

Koko maassa rauhoitettuja putkilokasveja on 128 ja sammalia 13. Lisäksi Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun maakuntien eteläpuolella on rauhoitettu kahdeksan kasvia, myös Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun ja Lapin maakunnissa rauhoitettuja kasveja on kahdeksan.

Rauhoitetun kasvin tai sen osan (esim. siementen) poimiminen, kerääminen, irtileikkaaminen, juuriin ottaminen tai hävittäminen on kielletty.

Luonnonsuojelulain 48 §:n mukaan rauhoitetun eläin- tai kasvilajin esiintyminen ei estä alueen käyttämistä maa- ja metsätalouteen tai rakennustoimintaan eikä rakennuksen tai laitteen tarkoituksenmukaista käyttämistä. Tällöin on kuitenkin vältettävä vahingoittamista tai häiritsemistä rauhoitettuja eläimiä ja kasveja, jos se on mahdollista ilman merkittäviä lisäkustannuksia.

Luonnonsuojelulain mukaan kaikki selvästi merkityt rauhoitettujen lintujen pesäpuut tulee jättää pysyvästi hakkuissa. Lintujen pesäpuut ovat rauhoitettuja, mikäli viranomaisen on merkinnyt ne maastoon.

Suurten petolintujen pesäpuut

Suurten petolintujen pesäpuut, jotka ovat säännöllisessä käytössä ja selvästi nähtävissä, ovat luonnonsuojelulain 39 §:n nojalla rauhoitettuja. Suuriin petolintuihin kuuluvat kilju-, maa- ja merikotka sekä kalasääski.

Luontovahinko ja uhanalaiset lajit

Luontodirektiivin ja lintudirektiivin lajien esiintymiin kohdistuvien haitallisten toimien voidaan tietyssä tilanteessa katsoa aiheuttavan luontovahingon. Luonnonsuojelulain mukaan luontovahingolla tarkoitetaan suotuisan suojelutason saavuttamisen tai säilyttämisen kannalta merkittävää, mitattavissa olevaa suoraa tai välillistä haitallista vaikutusta:

- lintudirektiivin 4 artiklan 2 kohdassa tarkoitetuille ja direktiivin liitteessä I luetelluille lajeille sekä luontodirektiivin liitteessä II luetelluille lajeille;
- yllä mainitussa kohdassa tarkoitettujen lajien sellaisille esiintymispaikoille, joiden hävittäminen tai heikentäminen on kielletty sen mukaan kuin luonnonsuojelulain 47 §:ssä säädetään;
- luontodirektiivin liitteessä IV luetelluille lajeille tai liitteessä IV (a) tarkoitettuihin eläinlajeihin kuuluvan yksilön lisääntymis- ja levähdyspaikoille

Luontovahingon välttämiseksi näiden lakisääteisesti suojeltujen eliölajien elinvoimaisten esiintymien säilyttäminen on tärkeää metsätaloustoimien yhteydessä.

3 Lajiesiintymien turvaamisen merkitys ja keinot

Uhanalaisten lajien esiintymien turvaaminen osana metsänhoitoa kuuluu oleellisesti ekologisesti kestävään metsätalouteen. Ekologisesti kestävä metsätalous ja lajien turvaaminen luonnonhoidon keinoin ovat keskeisiä tavoitteita Suomen kansallisessa metsästrategiassa. Ekologinen kestävyys ja monimuotoisuuden tilanteen parantaminen on tärkeää niin puuntuotannon, puun myynnin kuin metsäteollisuuden lopputuotteiden kysynnän turvaamisessa. Tästä syystä panostukset monimuotoisuuteen ja metsänkäytön kestävyteen tuottavat myös taloudellista hyötyä.

Lajiesiintymien kattavalla huomioon ottamisella voidaan hidastaa luontokatoa ja lajiston uhanalaistumiskehitystä. Vapaaehtoisella suojelulla ja luonnonhoidolla edistetään uhanalaisten lajien elinympäristöjen sekä lajien tarvitsemien puuston rakennepiirteiden, esimerkiksi lahopuun ja vanhojen lehtipuiden, säilymistä ja lisääntymistä talousmetsissä. Metsäsektorilla eri toimijat ovat määrätietoisesti pyrkineet jo yli vuosikymmenen ajan turvaamaan uhanalaisten lajien esiintymiä omassa työssään. Uusittu toimintamalli tarjoaa tähän lisää vaihtoehtoja. Talousmetsissä vastuu esiintymien säilymisestä on selkeästi metsänkäsittelyä suunnittelevilla ja toteuttavilla ammattilaisilla sekä metsänomistajilla.

Toimintamallin haastatteluissa (viite 2020) metsänomistajat ovat pääsääntöisesti kiinnostuneet säilyttämään uhanalaisten lajien esiintymät metsissään, kunhan heille toimitetaan riittävästi tietoa lajeista, niiden ekologisista vaatimuksista ja keinoista esiintymien säilyttämiseksi. Tästä syystä metsänomistajille on tärkeää toimittaa aiempaa yksityiskohtaisempaa tietoa lajiesiintymistä, luonnonhoidosta sekä vapaaehtoisen suojelun keinoista.

3.1 Uhanalaisten lajien esiintymät PEFC- ja FSC-sertifioiduissa metsissä

Suurin osa suomalaisista metsänomistajista on mukana jossain metsäsertifiointijärjestelmässä. Järjestelmiä ovat PEFC- ja FSC-sertifiointi, joista kummankin tavoitteena on säilyttää uhanalaisten lajien esiintymät metsänkäsittelyn yhteydessä.

PEFC (PEFC Suomi – Suomen Metsäsertifiointi ry:n voimassa olevat kriteerit v. 2014) on laajimmin Suomessa käytetty metsäsertifiointijärjestelmä. Sen kriteerin 12 ”Uhanalaisten lajien tunnetut elinpaikat turvataan” mukaisesti metsätalouden toimenpiteissä turvataan a) erityisesti suojeltavien lajien tunnetut elinpaikat, jotka alueellinen ELY-keskus on rajannut ja ilmoittanut kohteen omistajille ja/tai haltijoille b) luontodirektiivin liitteen IV (a) eläinlajien lisääntymis- ja levähdyspaikat c) muiden uhanalaisten lajien tiedossa olevat elinpaikat *Uhanalaisten lajien turvaaminen metsätaloudessa -toimintamallin* mukaisesti. PEFC sertifiointi keskittyy uhanalaisten eliöeläinten esiintymispaikkojen turvaamiseen vapaaehtoisen suojelun keinoin. Sen perusteella ei tällä hetkellä turvata silmälläpidettävien tai alueellisesti uhanalaisten lajien esiintymiä. PEFC:n kriteerin c-kohdalla tarkoitetaan tämän oppaan esittelemaa toimintamallia.

FSC:n (Suomen FSC-yhdistys voimassa olevat kriteerit v.2011) mukaisesti uhanalaisten lajien esiintymät on otettava yksityiskohtaisemmin metsänkäsittelyssä ja suojelussa huomioon kuin PEFC sertifiointissa.

FSC sertifiointin mukaan metsänomistaja turvaa valtakunnallisesti ja alueellisesti uhanalaisten lajien esiintymät, jos metsätalous on uhanalaisuuden syytä. FSC sertifiointissa tiedot uhanalaisten lajien esiintymistä tulee voida paikantaa metsäsuunnitelmassa.

3.2 Suojelun vapaaehtoiset keinot

Uhanalaisten lajien esiintymiä voidaan suojella tietyssä määrin osana vapaaehtoista METSO-ohjelmaa (Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelma vuosille 2014-2025, METSO). METSO -ohjelman tavoitteena on parantaa metsäisille luontotyypeille ja uhanalaisille lajeille tärkeiden elinympäristöjen ja rakennepiirteiden turvaamista.

Uhanalaisten lajien havaintopaikat, joissa on lajien säilymiselle tärkeitä puuston rakennepiirteitä voivat sellaisenaan sopia METSO-ohjelman kohteiksi. Suojelussa voidaan hyödyntää ELY-keskusten ja Suomen metsäkeskuksen tarjoamia METSO -keinoja. ELY-keskuksissa METSO-ohjelman toteutus painottuu eteläiseen Suomeen. Kestävän metsätalouden rahoituskeinot, ympäristötuki ja luonnonhoidon hankkeet kattavat koko Suomen. Lisäksi uhanalaisten lajien esiintymiä voidaan käyttää perusteena yksityisen suojelualueen perustamisessa koko maassa.

Pysyvä ja määräaikainen suojelu ELY-keskuksissa

Pysyvän suojelun keinoihin kuuluu kohteen myynti valtiolle tai yksityisen suojelualueen perustaminen. Tällöin maan omistusoikeus säilyy metsänomistajalla, mutta metsä rauhoitetaan pysyvästi. Kummassakin tapauksessa metsänomistaja tai hänen valtuuttamansa taho ottaa yhteyttä Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukseen (ELY-keskukseen). Tiedustelu ja hakemusvaihe eivät sido metsänomistajaa vielä suojelupäätökseen. ELY-keskus selvittää metsän soveltuvuuden METSOon ja tekee tarjouksen metsänomistajalle korvauksen suuruudesta. Jos suojelusta sovitaan, ELY-keskus tekee päätöksen yksityisen suojelualueen perustamisesta tai toteuttaa kiinteistökaupan, mikäli kohde halutaan myydä valtiolle. Yksityisen suojelualueen korvaus perustuu lähinnä puuston arvoon, myynti valtiolle toteutetaan normaalina kiinteistökauppana käyvän arvon mukaisesti. Kummassakin tapauksessa suojelusta maksettava korvaus on yksityiselle metsänomistajalle verovapaa.

ELY-keskus voi toteuttaa myös määräaikaista suojelua, tyypillisesti 20 vuoden sopimuksella. Korvaus perustuu puuston arvon heikkenemiseen sopimusjaksolla ja on myös verovapaa.

Ympäristötuki ja luonnonhoidon hankkeet

Suomen metsäkeskus (SMK) myöntää rahoitusta ympäristötukeen ja metsäluonnon hoitoon. Monet uhanalaisten metsälajien elinympäristöistä voivat soveltua ympäristötukikohteiksi. Osa esiintymistä soveltuu puolestaan hyvin metsäluonnon hoidon hankkeisiin, joilla parannetaan elinympäristön tilaa.

Metsätalouden ympäristötuki (Kestävän metsätalouden rahoituslaki) on yksi METSO-ohjelman vapaaehtoisista toteutuskeinoista. Ympäristötukea voidaan myöntää, kun metsän hoito- tai käyttötoimenpiteissä otetaan monimuotoisuus huomioon metsälaissa säädettyä laajemmin.

Suojelun motiivi pysyvään tai määräaikaiseen suojeluun?

Motiivina suojella pysyvästi metsää tai osallistua luonnonhoitohankkeeseen uhanalaisen tai silmälläpidettävän lajin elinympäristön osalta voi olla:

- rakkaan metsän ja maiseman säilyttäminen
- oman metsän lajiston ja luonnon monimuotoisuuden vaaliminen
- oman ja läheisten ihmisten luontoharrastuksen, metsästyksen, retkeilyn, marjastuksen, sienestyksen ja muiden keruutuotteiden keruun jatkaminen ja ylläpito
- tarjota luontoelämyksiä jälkipolville
- tukea riistan kuten metsäkanalintujen elinolosuhteita
- nostaa oman tilan arvoa luontomatkailukohteena
- saada rahallisen korvauksen suojelusta hakkuutulojen sijaan
- löytää ratkaisun perikunnan metsänomistukseen
- säilyttää ja kasvattaa metsän hiilivarastoa ja samalla hillitä ilmastonmuutosta

Aktiivisella luonnonhoidolla voidaan lisätä, säilyttää ja palauttaa oman metsän monimuotoisuutta ja vaateliasta uhanalaista sekä silmälläpidettävää lajistoa, esimerkiksi:

- tekemällä hoitotyöllä kasvutilaa lehtometsän jalopuille ja lehtopensaille, tekemällä valoaukkoja paahteessa viihtyvälle harjulajistolle ja poistamalla kunttakerrosta harjun rinteestä
- palauttamalla puro vanhaan uomaansa tai ennallistamalla lähde tukkimalla siihen kaivettu oja
- polttamalla säästöpuuryhmät kulotuksen yhteydessä ja luomalla elinympäristöjä palo- ja kulolajistolle
- raivaamalla kasvutilaa vaateliaalle erityislajistolle esimerkiksi kalkkikallioilla tai perinnebiotoopeilla
- palauttamalla luontainen vesitalous ja ohjaamalla vesiä ennallistettaville ojitetuille soille, etenkin luontaisesti ravinteisille soille kuten letoille.

4 Toimintamalli

4.1 Johdatus toimintamalliin

Valtakunnallinen toimintamalli uhanalaisaineiston käyttöön metsätaloudessa (Uhanalaisten lajien turvaaminen metsätaloudessa -toimintamalli tai ”uhanalaistoimintamalli”) kertoo, mitä metsätalouden toimijat ja metsänomistajat käytännössä tekevät käytössään olevalla uhanalaisaineistolla. Toimintamalli kuvaa myös viranomaisten roolin, kun aineistoja hyödynnetään metsätaloudessa.

Toimintamallin ensimmäinen versio laadittiin maa- ja metsätalousministeriön kehittämishankkeessa ja julkaistiin vuonna 2010. Tässä julkaisussa esiteltävä toimintamalli on päivitetty Lajiturva-hankkeessa vuonna 2020 ja se on hyväksytty hankkeen ohjausryhmässä. Lajiturva-hankkeen päätyttyä toimintamallin ylläpidosta vastaa maa- ja metsätalousministeriö.

4.2 Toimintamallin lajilista

Toimintamallin lajilistalla on 2600 eliölajia 27 eri eliöryhmästä. Kaikki vuoden 2019 uhanalaisuuden arvioinnissa mukana olleet eliöryhmät ja lajit on tarkasteltu ja toimintamallin lajilistalle valittiin ne uhanalaiset, silmälläpidettävät ja lakisääteisesti suojellut lajit, joihin metsänkäsittelyllä ja talousmetsien luonnonhoidolla voi olla vaikutusta.

Toimintamallin lajilistalla on uhanalaisia lajeja yhteensä 1431 lajia. Silmälläpidettäviä lajeja listalla on yhteensä 1148 lajia. Silmälläpidettävät lajit ovat listalla mukana, koska monilla silmälläpidettävillä lajeilla on esiintymiä myös talousmetsissä ja esiintymien turvaamisella voidaan hidastaa tai pysäyttää uhanalaistumiskehitys. Elinvoimaisista (LC) lajeista mukana ovat vain tietyt lakisääteisesti suojellut lajit, yhteensä 21 lajia.

Mukaan on pyritty ottamaan lajit, joihin metsänkäsittely voi vaikuttaa ja joiden kantojen tilaa voidaan edistää metsien luonnonhoidon toimenpiteillä. Mukana ovat kaikki lajit, joilla metsät, suot, pienvedet (purot, lähteet, allikot) ja vesistöt rantoineen (etenkin erilaiset rantametsät) ovat Punaisessa kirjassa ensisijaisena tai jonain muuna elinympäristönä. Samoin periaattein mukana on tiettyjä perinneympäristöjen lajeja. Kallioisista elinympäristöistä ovat mukana lajit, joilla kallio on ensisijainen elinympäristö. Listalle ei ole otettu lajeja, joiden ensisijaisena elinympäristönä ovat tunturit. Myös lajit, jotka esiintyvät Suomessa vain Ahvenanmaan maakunnassa on poistettu listalta.

Toimintamallin lajilistan lajien jakautumien eri eliöryhmiin on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Toimintamallin lajien jakautuminen eri eliöryhmiin ja uhanalaisuusluokkiin. Sarakkeet: eliöryhmän suomenkielinen ja tieteellinen nimi, äärimmäiset uhanalaiset (CR, critically endangered), erittäin uhanalaiset (EN, endangered), vaarantuneet (VU, vulnerable), silmälläpidettävät (NT, near threatened) lajit, elinvoimaisista (LC, least concern) mukana ovat lakisääteisesti suojeltavat lajit, määrä yhteensä, toimintamallin lajien osuus (%) vuoden 2019 uhanalaisuuden arvioinnin uhanalaisista ja silmälläpidettävistä lajeista.

ELIÖRYHMÄ	CR	EN	VU	NT	LC	Yhteensä	Osuus 2019 %
Putkilokasvit, <i>Tracheophyta</i>	13	40	41	59	2	155	43
Levät, <i>Algae</i>	1	1	5	12		19	70
Sammalet, <i>Bryophyta</i>	32	49	45	41		167	45
Sienet, <i>Fungi</i>	25	57	138	174		394	89
Jäkälät ja likenikoliset sienet, <i>Lichenes</i>	63	112	177	224		576	78
Nisäkkäät, <i>Mammalia</i>	0	3	2	3	8	16	62
Linnut, <i>Aves</i>	4	9	15	12	2	42	33
Sammakkoeläimet, <i>Amphibia</i>	0	1	0	0	1	2	50
Kalat, <i>Pisces</i>	1	1	3	2	1	8	32
Nivelmadot, <i>Annelida</i>	0	0	1	0		1	100
Nilviäiset, <i>Mollusca</i>	3	4	5	13		25	78
Hämähäkkieläimet, <i>Arachnida</i>	0	0	6	31		37	41
Äyriäiset, <i>Crustacea</i>	0	1	0	0		1	33
Tuhatjalkaiset, <i>Myriapoda</i>	0	0	0	2		2	50
Päivänkorennot, <i>Ephemeroptera</i>	1	0	0	0		1	13
Sudenkorennot, <i>Odonata</i>	0	1	1	0	5	7	100
Koskikorennot, <i>Plecoptera</i>	0	2	0	0		2	67
Suorasiipiset, <i>Orthoptera</i>	1	0	1	0		2	33
Nivelkärsäiset, <i>Hemiptera</i>	3	20	32	35		90	38
Verkkosiipiset, <i>Neuroptera</i>	0	1	0	0		1	100
Jäytiäiset, <i>Psocoptera</i>	0	0	0	2		2	100
Ripsiäiset, <i>Thysanoptera</i>	0	0	1	4		5	45
Perhoset, <i>Lepidoptera</i>	11	76	95	138	1	321	47
Vesiperhoset, <i>Trichoptera</i>	0	1	2	8		11	38
Kaksisiipiset, <i>Diptera</i>	5	11	74	151		241	63
Pistiäiset, <i>Hymenoptera</i>	11	36	68	101		216	52
Kovakuoriaiset, <i>Coleoptera</i>	14	37	68	136	1	256	46
Kaikki yhteensä	188	463	780	1148	21	2600	

Lajien esiintymätiedon jakelu ja tietojärjestelmien käynnissä olevat muutokset

Tähän asti tiedot uhanalaisten lajien esiintymistä on välitetty metsätalouden toimijoille (Suomen metsäkeskus, metsäyritykset, metsänhoitoyhdistykset, metsäpalveluyrittäjät ja konsultit) Suomen ympäristökeskuksen HERTTA Eliölajit -tietojärjestelmästä suunnilleen vuosittain tai erillisen sopimuksen mukaan useamminkin.

Vastuu lajien esiintymätiedon jakelusta on siirtynyt Suomen ympäristökeskukselta (SYKE) ja HERTTA Eliölajit -tietojärjestelmästä Luonnontieteellisen keskusmuseon (LUOMUS) Lajitietokeskukselle (kts. tarkemmin luku 3.1.1.). Muutos tiedonkulussa tarkoittaa mm. sitä, että esiintymätietoa voidaan jatkossa jakaa kaikista eliöryhmistä ja saatavilla olevan tiedon määrä sekä reaaliaikaisuus paranee vähitellen, kun rajapintapalveluita kehitetään.

Muutoksen ansiosta uudistetulla toimintamallin lajilistalla lajien määrä on merkittävästi suurempi (2 600 lajia) ja toimintamallin käyttö vaikuttaa aiempaa laajemmin lajien uhanalaistumisen pysäyttämiseen. Vuoden 2010 toimintamallissa oli 502 lajia niistä viidestä eliöryhmästä, joista HERTTA Eliölajit -tietojärjestelmässä oli hyvin tietoa. Liitteessä 1 kuvataan, kuinka muutos vaikuttaa uhanalaisten lajien esiintymätietojen määrään talousmetsissä.

Ympäristöhallinnon käytössä on jatkossa vain yksi tietojärjestelmä, metsähallituksen luontopalveluiden ylläpitämä LajiGIS, joka sisältää myös kaikki HERTTA Eliölajit -tietojärjestelmässä ennen 4.12.2020 olleet tiedot.

Ympäristöhallinnon havaintopaikkatiedot kulkevat jatkossa metsätalouden toimijoille Luonnontieteellisen keskusmuseon lajitietokeskuksen ylläpitämän Laji.fi-sivuston kautta. Välitettävissä tiedoissa havaintojen tarkkuus (1 ja 10 m GPS) ja ajankohtaisuus (viimeisen 20 vuoden ajalta + -havainnot) sekä luotettavuus (viranomaisportaalin tarkistettut havainnot) määrittävät metsätalouden toimijoiden käyttöön siirrettävää esiintymätietoa.

Toistaiseksi kansalaistietoon (Citizen science) perustuvaa toimivaa varmennettua lajitietojen keruuta ei ole Suomessa käytettävissä, vaikka Laji.fi -järjestelmään kertyy myös harrastajien ja kansalaisten havaintoja. Varmennettomana lajitieto voi sisältää virheitä, eikä kaikkea saatavilla olevaa tietoa ole tästä syystä mielekästä käyttää. Varmennettu lajitieto on saatavilla toimijoille Lajitietokeskuksen viranomaisportaalista. Tarkan ja oikean lajitiedon saatavuus palvelee kaikkia metsäalan toimijoita.

4.3 Toimintamallin kuvaus

Toimintamallissa kerrotaan, miten uhanalaispaikkatietoa hyödynnetään hakkuiden ja muiden toimenpiteiden suunnittelussa. Muilla toimenpiteillä tarkoitetaan esimerkiksi metsissä tehtävää hanke-suunnittelua, kuten tiehankkeita, ojien kunnostushankkeita tai luonnonhoitohankkeita.

Metsäammattilaisen osalta toimintamalli koostuu muutamasta hakkuiden suunnitteluun liittyvästä tehtävästä, jotka on kuvattu seuraavissa teksteissä ja jotka löytyvät myös sivun 21 kaaviosta. Lisäksi malli sisältää LIITE 2:stä löytyvän kuvauksen metsänkäyttöilmoituksen tarkistuksen toteutuksesta.

Uhanalaistoimintamalli ohjaa metsäammattilaisen toimintaa. Toimintamallin käytäntöön vieminen lähtee metsänomistajaa palvelevista ammattilaisista. Omatoiminen metsänomistaja voi toteuttaa kaikki toimintamallin vaiheet itsenäisesti.

(1) Lajiesiintymätiedon selvittäminen

Uhanalaisten lajien esiintymätieto on tärkeä tarkastaa muiden paikkatietotarkistusten rinnalla aina, kun metsänkäyttöä suunnitellaan. Toimintamalli ohjeistaa hakkuita ja muita toimenpiteitä

suunnittelevaa metsäammattilaista selvittämään käytössään olevasta tietojärjestelmästä (1) tai metsänomistajalta (2), onko toimenpidekohteella tai sen välittömässä läheisyydessä (naapurikuvioilla) tietoja uhanalaisen, silmälläpidettävän tai suojellun lajin esiintymästä.

Tietojärjestelmällä tarkoitetaan sellaista järjestelmää, johon siirtyy uhanalaisten lajien esiintymätieto ympäristöhallinnon tietokannoista. Metsätalouden käytännön organisaatiot hankkivat Suomen Lajitietokeskuksesta omiin järjestelmiinsä laadukasta, ajantasaista ja luotettavaa tietoa toimintamallin lajilistalla olevien lajien esiintymistä. Samat esiintymätiedot ovat käytössä myös Metsäkeskuksen ja ELY-keskusten viranomaisilla sekä metsänomistajilla, joilla tieto omien metsien lajiesiintymistä näkyy metsään.fi -palvelussa.

Toimintamallin kohta tarkoittaa, että kaikilla metsänomistajaa palvelevilla toimijoilla tulee olla joko oman järjestelmän tai metsänomistan kautta metsään.fi -palvelun avulla mahdollisuus tarkistaa, näkykö hakkuukohteella tai naapurikuvioilla uhanalaisen lajin havaintopiste.

Metsään.fi-palvelusta tarkistettaessa toimija näkee ainoastaan kyseisen metsänomistajan metsätilan tiedot. Mikäli viereisellä tilalla on uhanalaisen lajin havaintopiste, siitä on merkintä myös naapurin puolella, mikäli havaintopiste on enintään 30 metrin etäisyydellä. Tällöin kuviotekstissä lukee: Kuvio luontokohteen vaikutusalueella, mutta luontokohta kiinteistön ulkopuolella. Tällaisessa tapauksessa havainnosta saa lisätietoa alueellisesta ELY-keskuksesta.

Toimintamallin soveltamisen sujuvuuden kannalta toimivin ratkaisu on, että metsänomistajien kanssa asioivat yritykset, yhdistykset ja palveluyrittäjät varmistavat, että uhanalaistiedon löytyy heidän käytössään olevasta tietojärjestelmästä.

(2) Lajin luokituksen selvittäminen

Esiintymän todettuaan metsäammattilainen tarkistaa, onko kyse lakisääteisesti suojellusta lajista vai muusta uhanalaisesta tai silmälläpidettävästä lajista. Lakisääteisesti suojeltuja lajeja lukuun ottamatta esiintymien säilyttäminen perustuu aina maanomistajan vapaaehtoisuuteen. Tieto lajin uhanalaisuusluokasta ja suojeluun mahdollisesti liittyvästä säädöksestä käy ilmi paikkatiedosta.

(3) Lakisääteisesti suojeltu laji

Lakisääteisesti suojeltuja lajeja ovat luonnonsuojelulain perusteella erityisesti suojeltava laji, luontodirektiivin liitteissä II tai IV mainittu laji tai luonnonsuojelulain tarkoittama suuren petolinnun pesäpuu. Lakisääteisesti suojellun lajin lajiesiintymän turvaamisen ohjeita kysytään aina ELY-keskuksesta. ELY ohjeistaa lajiesiintymän huomioon ottamisen käytännöt.

Mikäli kyse on erityisesti suojeltavasta lajista tai luontodirektiivin II liitteen lajista, ELY saattaa ruveta valmistelemaan rajauspäättöstä. Oppaan alaluku 2.2 esittelee lakisääteisesti suojeltujen lajien suojelukategoriat.

(4) Muu uhanalainen laji

Jos kyseessä on muu, kuin erityisesti suojeltava luonnonsuojeluasetuksen liitteessä mainittu uhanalainen laji, metsäammattilainen selvittää, onko lajin esiintymispaikan turvaamiseen liittyvää ohjeistusta saatavilla. Ohjeistuksia löytyy Ympäristöhallinnon sivuilta uhanalaisten metsälajien esittelykorkeista: https://www.ymparisto.fi/fi-fi/luonto/lajit/Uhanalaiset_lajit/Metsalajien_esittelyt

Ohjeistuksen selvittämiseksi on suositeltavaa olla yhteydessä ELY-keskuksen asiantuntijaan. Tämän jälkeen ammattilainen käy metsänomistajan kanssa läpi lajiesiintymän suojelumahdollisuudet, -keinot sekä metsänkäsittelyvaihtoehdot ja sopii toimintatavan.

(5) Silmälläpidettävä laji

Silmälläpidettävillä lajeilla uhanalaistumiskehitys on käynnissä, mutta niillä eivät täyty uhanalaisuusluokkia koskevat kriteerit. Jos laji on silmälläpidettävä laji, ammattilainen selvittää ensin metsänomistajan tavoitteet lajin turvaamiseen liittyen. Tämän jälkeen edetään ohjeistuksen selvittämiseen vastaavalla tavalla kuin uhanalaisten lajien kanssa (ks. edellinen kohta).

Jos kohteella on useita silmälläpidettävien lajien havaintoja, kohde saattaa olla monimuotoisuuden turvaamisen kannalta erityinen. Tällöin metsänomistajan neuvontaan sekä luonnonhoidon tai suoje-lun keinojen suunnitteluun on suositeltavaa antaa enemmän huomiota ja esimerkiksi selvittää käsittelyohjeistus ELY-keskuksen asiantuntijan avustuksella.

(6) Toimintatavasta sopiminen

Ammattilainen selvittää lajiesiintymän turvaamista koskevat ohjeet ja kertoo metsänomistajalle vapaaehtoisen suojelun mahdollisuuksista. Vapaaehtoisten suojelun mahdollisuudet selviävät METSO-ohjelman valintaperusteista. Jos kohde on valintaperusteiden mukainen, se on mahdollista suojella METSO:n keinoilla. METSO:n keinoja ovat pysyvä tai määräaikainen suojelu sekä maan myynti valtiolle. METSO on yksityisille metsänomistajille suunnattu vapaaehtoinen ohjelma, jonka kautta voi suojella ja hoitaa metsiensä luontoarvoja. Lisätietoja: <https://www.metsonpolku.fi/fi-FI/Metsanomistajalle>.

Metsänkäsittelyn vaihtoehtojen osalta metsänomistajan kanssa käydään läpi mahdolliset ELY-keskuksen antamat ohjeet tai metsälajien esittelykorteissa todetut ohjeet. Muut monimuotoisuuden turvaamista edistävät talousmetsien luonnonhoidon keinot on kuvattu metsanhoidon suosituksissa www.metsanhoidonsuosituksset.fi.

(7) Toimenpiteiden merkitseminen sopimukseen

Mikäli kohteella tehdään ELY-keskuksen ohjeistamia, metsälajin esittelykortin mukaisia tai muita metsänomistajan kanssa sovittuja lajiesiintymän turvaamistoimenpiteitä, tiedot merkitään sopimukseen hoitotöistä.

ELY-keskuksen informoiminen sovituista toimenpiteistä on suositeltavaa. ELY-keskus saa joka tapauksessa Metsäkeskuksesta lakisääteisesti suojeltujen ja muiden uhanalaisten lajien esiintymiin kohdistuvat metsänkäyttöilmoitukset tiedoksi. Metsänkäyttöilmoitus ei kuitenkaan sisällä informaatiota siitä, millä toimenpiteillä lajiesiintymä on otettu hakkuusuunnitelmassa huomioon tai millä toimenpiteillä lajiesiintymä hakkuusuunnitelmassa on sovittu turvattavaksi.

Sovittujen turvaamistoimenpiteiden viestiminen suoraan ELY-keskukselle vähentää tarvetta metsänkäyttöilmoituksen jättämisen jälkeiselle yhteydenpidolle ELY-keskuksen ja maanomistajaan tai hakkuuoikeuden haltijan välillä. Ennakoiva tiedonvälitys nopeuttaa koko prosessia tilanteessa, jossa lajiesiintymä on otettu jo hakkuuta suunniteltaessa riittävällä tavalla huomioon.

(8) Toimenpiteen toteuttajan ohjeistaminen

Metsäammattilainen huolehtii, että turvattavan lajesiintymän käsittelyohjeet välittyvät työn toteuttajalle esimerkiksi työmaaohjeeseen, paikkatietoon tai tarpeen mukaan maastoon merkitsemällä.

Metsänkayttöilmoituksen jättämisen jälkeiset toimet Metsäkeskuksessa

Metsäkeskuksessa metsänkayttöilmoituksen automaattitarkastuksen analyysi tutkii, onko metsänkayttöilmoituksen alueella tai vieressä lakisääteisesti suojellun tai muun uhanalaisen lajin esiintymiä.

Kun havaintopiste osuu metsänkayttöilmoituksen kuviolle tai 30 metrin (tilanne v. 2021) etäisyydelle siitä, automaattitarkastuksen jatkotoimenpiteenä Metsäkeskuksen tietojärjestelmästä lähtee automaattisesti tieto lajin esiintymästä metsänkayttöilmoituksen laatijalle, metsänomistajalle, tiedossa olevalle hakkuu oikeuden haltijalle ja ELY-keskukselle.

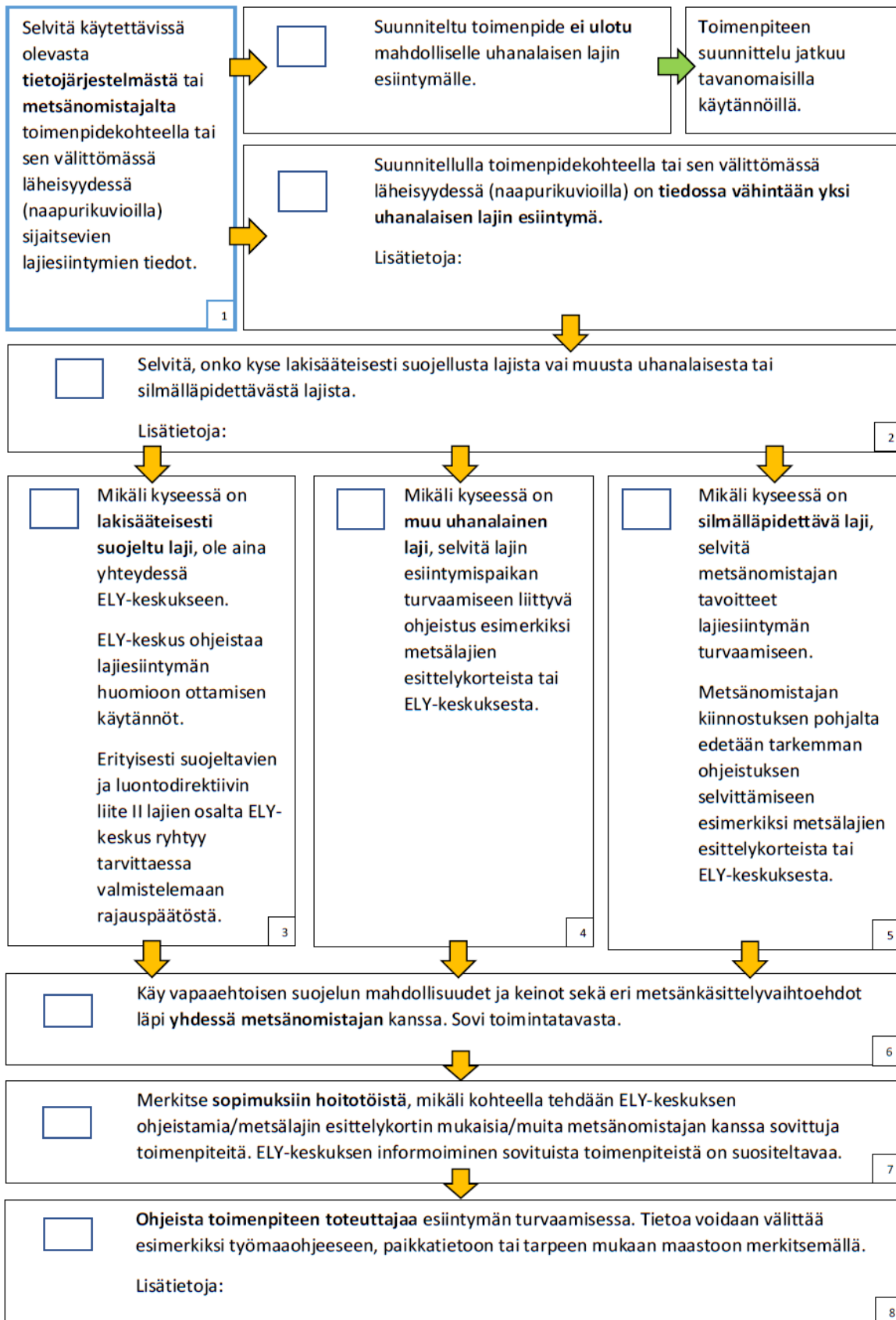
Ilmoitus sisältää lajin nimen ja sijainnin sekä Metsäkeskukseen saapuneen metsänkayttöilmoituksen ja metsänkayttöilmoituksen kartan. Ilmoitukseen liitetään linkki lajikortteja ylläpitävän tahon sivustoon sekä tarkempaan lajikuvaukseen ja käsittelyohjeisiin sitä mukaa, kun lajikortteja valmistuu.

Lisätietoa metsänkayttöilmoituksen jättämistä seuraavista toimenpiteistä löytyy oppaan LIITE 2:stä.

Hakkuiden ja muiden toimenpiteiden suunnittelu ja toteutus

ml. metsä- tai kunnostusojitussuunnittelu, tai luonnonhoitohankkeen toteutuksen suunnittelu

5 Lisätietoa

5.1 Uhanalaisten lajien esiintymätiedon kerääminen ja hallinta

Tiedon käyttö ja eri toimijoiden roolit

Suomen ympäristökeskuksella (Syke), ELY-keskuksilla ja Metsähallituksen luontopalveluilla on kullakin oma roolinsa lajiston suojelussa ja tiedon keruussa.

Lajitietoa kokoavat ja käyttävät useat eri tahot. Lajitietoa käytetään mm. Suomen eliölajiston uhanalaisuuden ja suojelutason arvioinneissa, luonto- ja lintudirektiivien raportoinneissa EU:n komissiolle, suojelualueiden hoidossa sekä maankäytön suunnittelussa mm. paikallisissa hankkeissa, kunnissa, maakunnissa ja valtakunnallisesti. Ympäristöministeriö vastaa luonnonsuojeluhallinnon lajisuojelutyöstä.

Tiedot uhanalaisista ja silmälläpidettävistä lajeista eivät perustu etenkään yksityismailla systemaattisiin inventointeihin vaan niitä kertyy mm. kaavoitusten luontoselvitysten yhteydessä konsulttien havainnoista, luonnontieteellisten museoiden varmistetuista keruuhavainnoista, ympäristöhallinnon (ja muiden) lajiasiantuntijoiden maastoretkeilyiltä täyttämistä uhanalaisten lajien maastolomakkeista ja luontojärjestöjen ja harrastajien luonnontieteellisiin museoihin sekä tietojärjestelmiin toimittamista varmistetuista havainnoista. Osassa valtion suojelualueista on tehty lajistonselvityksiä – mutta vain muutamista lajiryhmistä. Yksityisiltä suojelualueilta on suhteessa niukemmin tietoa kuin valtion alueilta. Lisäksi lajisto muuttuu myös suojelualueilla ajan kuluessa ja lajistonselvityksiä tulisi uusia muutama vuosikymmenen välein.

Alueellisella tasolla päävastuu luonnonsuojelulain piiriin kuuluvien lajien suojelusta, hoidosta ja seurannasta on ELY-keskuksilla. MH:n luontopalvelujen toiminta kohdistuu pääasiassa valtion maille mutta osin myös yksityisille suojelualueille. Uhanalaisten lajien esiintymistietoja käytetään suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelussa. Lisäksi luontopalveluilla on erityisvastuullaan joukko uhanalaisia lajeja, joiden suojelun edistämisestä ja seurannasta se vastaa valtakunnallisesti. Näissä vastuulajeissa on useita luontodirektiivin liitteen IV lajeja ja MH:n suojelualueille keskittyviä korkeiden uhanalaisuusluokkien lajeja. SYKellä on tärkeä rooli eliölajien uhanalaisuuden arvioinnin koordinoinnissa ja luontodirektiivin edellyttämän raportoinnin kokoamisessa EU:lle. SYKE tarjoaa myös lajiasiantuntemusta ELY-keskuksille niistä eliöryhmistä, joista sitä on saatavilla. Lajiasiantuntijat kommentoivat esimerkiksi ELY-keskusten tekemiä erityisesti suojeltavien lajien rajausesityksiä.

Eliötyöryhmien (16 kpl) tehtävänä on edistää lajien suojelua ja hoitoa Suomessa. Ryhmät koostuvat näiden lajiryhmien asiantuntijoista, joihin kuuluu tutkijoita, luonnonsuojeluhallinnon henkilöstöä ja lajiryhmänsä tuntevia harrastajia. Eliötyöryhmät käyttävät lajitietoa etenkin uhanalaisuuden arvioinnissa ja tässä työssä esiintymien seuranta on merkittävä tietolähde.

Lajitietojärjestelmät sisältävät tarkkojen nykyisten havaintopaikkojen lisäksi historiallista kirjallisuutta ja kokoelmanäytetietoa, jota ei voida tarkkaan paikallistaa. Uhanalaisuuden tarkastelussa myös tällä vanhalla tiedolla on merkitystä. Merkittävä osa tietojärjestelmien tiedoista koostuu maastohavainnoista ja perustuu maastolomakkeisiin tai maastossa tehtyyn tiedon tallennukseen. Tätä tarkkaa paikkatietoa voidaan käyttää esiintymien seurannassa ja suojelun edistämisessä.

Monen eliöryhmän osalta tiedot uhanalaisista lajeista on koottu varsin kattavasti ympäristöhallinnon tietojärjestelmään. Tämä koskee etenkin kasveja, sieniä, jäkäliä, sammalia ja tiettyjä selkärangattomien ryhmiä. Osassa eliöryhmistä havaintotietoja on myös muilla toimijoilla ja eliötyöryhmillä itsellään. Esimerkiksi lintujen tiedoista suurin osa on muissa kuin ympäristöhallinnon järjestelmissä (mm. Birdlife Finland, rengastustoimisto jne.) samoin nisäkkäiden tiedot liito-oravaa lukuun ottamatta.

Ympäristöhallinnossa lajitietoa kootaan ja ylläpidetään jatkossa Metsähallituksen kehittämässä Laji-GIS-järjestelmässä. Sieltä tiedot kopioidaan kerran viikossa Luonnontieteellisessä keskusmuseossa (LUOMUS) toimivan Lajitietokeskuksen ylläpitämään Laji.fi-palveluun, josta kukin voi hakea tarvitsemaansa uhanalaisten ja muidenkin lajien tietoja. Viranomaiset tekevät LUOMUS:ksen lajitietokeskuksen kanssa sopimuksen uhanalaisten lajien tietojen käytössä Laji.fi:n viranomaisportaalin kautta.

Sensitiiviset lajit

Asiantuntijatyönä on laadittu luettelo lajeista (ns. sensitiiviset lajit), joiden havaintoja koskevat paikatiedot on karkeistettu tai salataan Lajitietokeskuksen [Laji.fi](https://laji.fi) -sivustolla. Syyt osittaiseen tai kokonaan salaamiseen voivat olla luonnonsuojellisia (uhanalaisuus, rauhoitusmääräykset, erilaiset sopimukset ja sitoumukset, ajallinen/paikallinen häiriöherkkyys jne.), aineiston omistajuuteen ja hallintaan liittyviä (esim. henkilötiedot, tutkimuskäyttö) tai bioturvallisuuteen liittyviä.

Sensitiivisten lajien luetteloon on valittu lajit, joiden suojeleminen voi vaarantua esimerkiksi vainon, pyynnin, häirinnän (esim. lintujen bongaus, valokuvaus) tai kaupallisen tai harrastuspohjaisen keräämisen vuoksi. Sensitiivisiä lajeja on kaikkiaan 155: 81 lintua, 34 putkilokasvia, 19 nisäkästä, 14 perhosta, 3 matelijaa sekä yksi sammakkoeläin, äyriäinen, nilviäinen ja kovakuoriainen.

Joidenkin lajien osalta tarve tiedon karkeistamiselle koskee vain osaa vuodesta, kuten pesimis- tai talvehtimisaikaa. Karkeistamisen taso on valittu riittävän laajaksi siten, että sijaintipaikkaa ei voida päätellä esimerkiksi lajille sopivan elinympäristön avulla. Karkeistuksen tasot ovat: 1 km x 1 km, 5 km x 5 km, 10 km x 10 km, 25 km x 25 km, 50 km x 50 km ja täydellinen salaus.

Natura-alueilla on joukko lajeja, joiden tiedot ovat saatavilla Natura-tietokannasta vain merkinnällä ”uhanalainen laji”. Tämän vuoksi näiden lajien havaintotiedot salataan kyseisillä Natura-alueilla. Lisäksi teknisistä syistä johtuen joidenkin lajien paikatiedot on salattu tiukemmin kuin sensitiivisten lajien luettelo edellyttäisi.

Alkuperäiset, karkeistamattomat tiedot ovat kuitenkin viranomaisten saatavilla Laji.fi:n viranomaisportaalin kautta. Muut tahot voivat tehdä näitä lajeja koskevia aineistopyyntöjä Laji.fi:n avoimelta sivustolta.

Huom! Lajitietokeskuksen kautta sensitiivisten lajien tietoja saava sitoutuu käyttämään tietoja ainoastaan sovittuun, ilmoitettuun tarkoitukseen.

5.2 Lajien uhanalaisuusarvioinnit

Suomessa on toteutettu viisi lajiston uhanalaisuuden arviointia. Lajiston laaja arviointi on toistettu noin kymmenen vuoden välein. Viimeiset kolme arviointia on tehty kansainvälisen luonnonsuojeluliiton IUCN:n kriteerein. Uusin arvio valmistui vuonna 2019. Uhanalaisuusarvioinnin kohteena ovat

Suomessa luonnonvaraisina ja luontaisella levinneisyysalueellaan elävät lajit. Suomessa on arvioitu elävän yhteensä noin 48 000 lajia. Näistä varsinaiseen uhanalaisuuden arviointiin päätyi 22 418 lajia (n. 47 %). Tiedot olivat vielä puutteelliset monen lajin ja eliöryhmän osalta eikä koko lajistoa pystytty arvioimaan.

Uhanalaisuusarviointi perustuu lajien häviämiskäytännön arviointiin. Mitä korkeampi häviämiskäytännön, sitä korkeampi uhanalaisuuden luokka. Uhanalaisuuden luokat on esitelty kappaleessa 1.1. Arvioinnin perusteella Punaisen kirjan listoille päätyi 6683 lajia (30 %). Suurin osa tarkastelussa mukana olleista Suomen lajeista (70%) on arvioitu elinvoimaisiksi. Uhanalaisia lajeja (CR, EN, VU) on 2667 kappaletta (12%) ja silmälläpidettäviä (NT) 1912 (8,5 %). Suomesta arvioidaan hävinneeksi (RE) 312 lajia (1,4%). Lisäksi puutteellisesti tunnettuja lajeja, jotka saattavat olla uhanalaisia on 1792 (8 %).

Uhanalaisuusarviointi tarjoaa välineen lajien ja niiden elinympäristöjen suojelutoimien priorisointiin paikallisella, alueellisella ja valtakunnallisella tasolla. Monet uhanalaiset lajit edellyttävät laji- ja esiintymispaikkakohtaisia toimia säilyäkseen. Uhanalaisiin lajeihin liittyvää lainsäädäntöä on esitelty kappaleessa 1.2. Uhanalaisten ja silmälläpidettävien lajien esiintymien turvaaminen on luonnonsuojelulain perusteella pääosin vapaaehtoista, lukuun ottamatta erityisesti suojeltavien lajien rajattuja esiintymiä ja kansainvälisistä ympäristösopimuksista sekä EU:n yhteisölaainsäädännöstä aiheutuvia lajiston suojeluelveloitteita.

Metsät ja uhanalaiset lajit

Metsät ovat lajimääräisesti kaikkein tärkein elinympäristö niin elinvoimaisille kuin uhanalaisille lajeille. Uhanalaisista lajeista runsas kolmannes 31 % (833 kpl) elää ensisijaisesti metsissä ja silmälläpidettävistä 39 % (754 kpl). Yhteensä metsissä elää 9499 arvioiduista lajeista. Metsistä merkittäviä elinympäristöjä näille lajeille ovat etenkin vanhat metsät ja lehdot. Vanhojen metsien lajeja (vanhat lehto- ja kangasmetsät yhdessä) on 34 % uhanalaisista metsälajeista. Vanhoissa kangasmetsissä elää 356 uhanalaista ja silmälläpidettävää lajia ja lehdoissa 520 lajia.

Metsätalous vaikuttaa lisäksi monien muiden elinympäristöjen, kuten pienvesien (lähteet, norot ja purot), varjoisten kallioiden, erilaisten soiden ja monien rantojen sekä puustoisten perinneympäristöjen ja metsäniittyjen sekä piennarten lajeihin. Tästä syystä metsänammattilaisilla ja metsänomistajilla on merkittävä vastuu lajien esiintymien turvaamisessa ja uhanalaistumiskehityksen pysäyttämässä.

Yli puolet (57%) toimintamallin lajeista elää metsissä, yhteensä 1488 lajia. Kalliolajeja on 390, näistä 234 (60%) elää kalkkikallioilla. Perinneympäristöissä elää 266 lajia, joista suurin osa puustoisten ympäristöjen ja niittyjen lajeja. Soilla esiintyy 212 toimintamallin lajia, eniten letoilla (75 lajia, 35 %), rämeillä 47 lajia (22%), nevoilla 34 (16%) ja korvissa 29 (14 %). Vesistöissä elää 176 toimintamallin lajia. Näistä 99 (56%) on lähteiden ja purojen lajeja. Rantaympäristöissä elää 68 toimintamallin lajia, näistä 24 (35%) erilaisissa rantametsissä.

Toimintamallissa mukana olevien lajien jakautuminen pääelinympäristöihin on esitetty kuvassa x.

Metsien käyttö ja uhanalaisuus

Metsien käyttö uhanalaisuuden syynä, aiheuttajana ja tulevaisuuden uhkana liittyy metsien uudistamis- ja hoitotoimiin, puulajisuhteiden muutoksiin, vanhojen metsien ja kookkaiden puiden vähenemiseen, lahoppuun vähenemiseen ja palaneiden metsien vähenemiseen. Nämä tekijät ovat ensisijaisena syynä 74 % metsien uhanalaisista ja 67 % metsien silmälläpidettävistä – yhtenä syynä ne ovat vielä useammalla lajilla. Uhanalaisuuden syyt liittyvät toisiinsa. Esimerkiksi vanhojen metsien ja kookkaiden puiden väheneminen on vahvasti yhteydessä lahoppuun vähenemiseen. Nämä seikat ovat merkittävimmät uhanalaisuuden aiheuttajat metsäluonnossa.

Monet metsälajit ovat riippuvaisia tietyntylaisista puustorakenteista kuten elävistä tai kuolleista puista ja tietyistä metsäelinympäristöistä. Uhanalaiselle lajistolle tärkeitä ovat kaikki vanhat ja järeät sekä lahovikaiset elävät ja kuolleet puut, mutta erityisesti haavat, raidat pihlajat ja muut lehtipuut. Osa vaateliaasta lajistosta edellyttää jatkumoa näissä rakennepiirteissä ja suojaosan pienilmaston säilymistä.

Myös muissa elinympäristöissä metsätalous voi uhata lajistoa suoraan tai välillisesti. Esimerkiksi pienvesiympäristössä metsänkäsittely voi vaikuttaa rantaympäristöön sekä uomaan ja vaikuttaa siten laajaan lajijoukkoon. Metsätalouden vesiensuojelulla on suuri merkitys pienvesien monimuotoisuudelle. Soilla vaikutukset liittyvät ojituksiin, niiden etävaikutuksiin ja vesien johtamiseen sekä reunametsien käsittelyyn. Osa kallioiden uhanalaisista lajeista, etenkin varjokallioilla, edellyttää suojaavan puuston säilyttämistä esiintymän edustassa. Valoisissa kalliometsissä elää lahoppuuta (kelot, maapuut, kannot) tarvitsevaa lajistoa, jonka huomiointi on metsänkäsittelyssä tarpeen.

Perinneympäristöjen lajiston huomiointi voi olla tarpeen esimerkiksi umpeenkasvaneiden alueiden metsityssuunnitelmia tehtäessä, ettei lajistollisesti arvokkaita metsäniittyjä hävitetä.

Uhanalaisten ja silmälläpidettävien lajien vapaaehtoinen turvaaminen metsänkäsittelyssä

Kun tiedot uhanalaisten ja silmälläpidettävien lajien havaintopaikoista ja lajien elinympäristövaatimuksista ovat metsäammattilaisen ja maanomistajan saatavilla, voidaan esiintymien turvaamista edistää usein helposti vapaaehtoisin keinoin. Suomen ympäristökeskus on koonnut esittelykortteja uhanalaisista lajeista. Niissä on esitelty lajin tunnistamista, ekologiaa ja elinympäristövaatimuksia sekä lajin esiintymän turvaamiseksi tarvittavia luonnonhoidon toimenpiteitä. Lajiesittelyiden tarkoituksena on antaa yleistietoa uhanalaisista lajeista metsätalouden ja muun maankäytön suunnitteluun sekä lajisuojelun tehtäviin. Hoitosuosituksukset ovat yleispiirteisiä ja niitä voidaan soveltaa tapauskohtaisesti kuhunkin tilanteeseen. Lajikuvausten laadinnasta ja sivuston ylläpidosta vastaa Suomen ympäristökeskus.

Tällä hetkellä esittelyjä on runsaimmin viidestä eri ryhmästä: putkilokasveista, sammalista, jäkälistä, kääväkkäistä ja kovakuoriaisista. Mukana on metsälajien lisäksi myös sellaisia soiden, kallioiden ja perinnebiotooppien lajeja, joiden elinympäristöihin metsätalouden vaikutukset ulottuvat. Lisäksi useimmasta luontodirektiivin liitteen IV ja II lajista löytyvät esittelyt. Esittelyjä on saatavilla 357 toimintamallissa mukana olevasta lajista ja niitä tuotetaan lisää.

Uhanalaisten metsälajien esittelyt ovat saatavilla osoitteessa https://www.ymparisto.fi/fi-fi/luonto/lajit/uhanalaiset_lajit/Metsalajien_esittelyt

Tietoa Luonto- ja lintudirektiivien lajeista on tarjolla ympäristöhallinnon sivuilla: https://www.ymparisto.fi/fi-fi/luonto/lajit/Luonto_ja_lintudirektiivien_lajit

Luontodirektiivin liitteen IV lajien esittelyt on koottu julkaisuun: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79301>

Liitteet

Liite 1 - Toimintamallin lajilistan lajien havaintopaikkojen määrät vuonna 2020 HERTTA Eliölajit -tietojärjestelmässä

Vuoden 2019 uhanalaisuuden arvioinnin uhanalaisten ja silmälläpidettävien lajien paikkatietoja on eniten saatavilla niistä lajeista, jotka ovat olleet uhanalaisia jo aiemmissa arvioinneissa. Havaintopaikkojen ja havaintojen lukumääriä eri poimintakriteerein on esitelty taulukossa x. Kokonaan uusista uhanalaisista ja silmälläpidettävistä lajeista paikkatietoja on vielä niukasti. Kasveista ja sienistä havaintopaikkoja on runsaammin kuin eri eläinryhmistä (taulukot x ja x). Tietojen alueellinen kattavuus vaihtelee huomattavasti (taulukko x). Syy havaintomäärien alueelliseen vaihteluun perustuu osittain aidoille eroille sopivien elinympäristöjen ja puuston rakennepiirteiden saatavuudessa, osin tiedonkeruun vaihtelulle eri ELY- ja metsäkeskusten alueilla.

Havaintopaikkojen ja lajien määrä vaihtelee ympäristöhallinnon tietojärjestelmissä erilaisten hakukriteerien perusteella vähimmillään noin 85 000:sta paikasta ja 1520 lajista runsaaseen 130 000 paikkaan ja 1915 lajiin (taulukko 1). Kaikista toimintamallin 2600 lajista ei toistaiseksi ole havaintoja ympäristöhallinnon järjestelmissä.

Taulukko 1. Toimintamallin havaintopaikkojen ja havaintojen lukumääriä HERTTA Eliölajit -tietojärjestelmästä eri poimintaehdoin. Havaintopaikka vastaa yhtä kuviota, jolle voi kohdistua useita havaintoja samasta lajista yhdeltä tai useammalta inventointikerralta. (Poiminta XX.XX.2020)

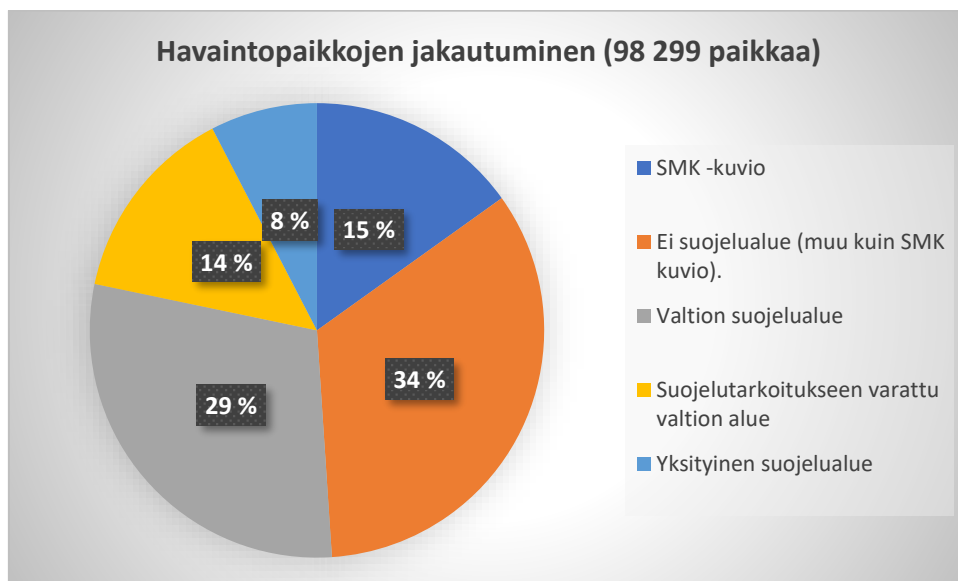
paikkojen versio	lajihavaintojen lukumäärä	lajien lukumäärä	Hakukriteerit
1	88110	106298	1542
2	98299	118779	1712
3	84152	95347	1520
4	88283	101561	1654
5	131791	171403	1915

Toimintamallin lajien tiedossa olevia havaintopaikkoja on lähes 100 000 kappaletta noin 1700 lajista. Ympäristöhallinnon tietojärjestelmissä ei ole tietoa noin 900:sta toimintamallin lajista. Näihin kuuluu mm. lintuja, nisäkkäitä ja kaloja, joista osasta voi olla tietoa saatavilla eri viranomaisilla ja järjestöillä (etenkin BirdLife Finland, Rengastustoimisto, Luke, Riistakeskus). Osasta eliöryhmistä lisätietoa on

saatavilla myös LUOMUSin tietokannoissa (laji.fi) sekä eri eliöryhmillä ja tieteellisillä seuroilla, etenkin hyönteisistä ja muista selkärangattomista.

Noin puolet toimintamallin lajien tunnetuista havaintopaikoista (51 %) on erilaisilla suojelualueilla. Loput 49 % havaintopaikoista ovat pääosin yksityisten, yhteismetsien, valtion, yritysten, kuntien ja seurakuntien metsissä. Suomen metsäkeskuksen metsävara-aineiston kuvioilla on noin 13 000 paikkaa ja niiden osuus tunnetuista havaintopaikoista on 15 %. Havaintopaikkojen osuus erilaisilla suojelualueilla ja talousmetsien kuvioilla on esitetty kuvassa 1 ja jakautuminen näille alueille taulukossa 2.

Kuva 1. Toimintamallin lajilistan mukaisten lajien tiedossa olevien havaintopaikkojen jakautuminen suojelualueille ja talousmetsiin. SMK kuvioihin kuuluu etenkin yksityisten metsänomistajien metsikkökuvioita. Muihin suojelualueisiin kuulumattomiin kuvioihin kuuluu sekä valtion talousmetsiä että yritysten ja julkisyhteisöjen kuten kuntien ja seurakuntien metsiä. Valtion ja yksityisten suojelualueiden lisäksi suojelualueisiin luetaan suojelutarkoituksiin varatut valtion alueet, kuten toteuttamattomat suojeleuhjelmakohteet ja uusimmat valtiolle hankitut METSO-kohteet.

Suomen metsäkeskuksen (SMK) metsävara-aineiston metsikkökuvioiden kokonaismäärä, joilla on toimintamallin lajien tiedossa olevia esiintymiä, jää melko alhaiseksi. Kuvioiden osuus kaikista metsikkökuvioista vaihtelee Etelä-Pohjanmaan ja Pohjanmaan 0,02 %:sta koko Lapin 0,5 %:in osuuteen (taulukko 2). Keskimäärin 0,12 %:lla metsäkeskuksen metsävara-aineiston kuvioista on tiedossa yksi tai useampi havainto toimintamallin lajilistan uhanalaisesta, silmälläpidettävästä tai lakisääteisesti suojellusta elinvoimaisesta lajista.

Taulukko 2. Toimintamallin lajien jakautuminen Suomen metsäkeskuksen metsävara-aineiston kuvioille alueittain. Lappi on jaettu Pohjois- ja Etelä-Lappiin. Häme Kanta-Hämeeseen ja Päijät-Hämeeseen. LT: LajiTurva -toimintamallissa mukana olevien lajien kuviot SMK metsävara-aineistossa.

Alue	SMK-kuvioita yht. /kpl	SMK- kuvioita, joissa LT-lajeja /kpl	LT % osuus kuvioista	SMK-kuvio pinta-ala /ha	SMK LT -lajikuvio pinta-ala /ha	LT % osuus kuvioiden pinta-alasta
Etelä-Karjala	333874	312	0,09	374056	781	0,21
Etelä-Pohjanmaa	708379	176	0,02	892872	1783	0,20
Etelä-Savo	902584	750	0,08	1058537	2158	0,20
Kainuu	474281	320	0,07	759127	1036	0,14
Kanta-Häme	201935	595	0,29	269452	1444	0,54
Keski-Pohjanmaa	260483	73	0,03	377879	682	0,18
Keski-Suomi	713818	1100	0,15	1004936	4819	0,48
Kymenlaakso	286638	340	0,12	320019	1068	0,33
Lappi_E	894924	1894	0,21	1790469	7360	0,41
Lappi_P	282690	649	0,23	727375	6151	0,85
Pirkanmaa	682187	1012	0,15	828701	2962	0,36
Pohjanmaa	447256	72	0,02	530201	640	0,12
Pohjois-Karjala	807410	509	0,06	102433	1610	1,57
Pohjois-Pohjanmaa	1379252	1180	0,09	2054363	5633	0,27
Pohjois-Savo	875284	856	0,10	1219147	3076	0,25
Päijät-Häme	264045	544	0,21	327484	1377	0,42
Satakunta	457301	205	0,04	532474	1735	0,33
Uusimaa	372424	1282	0,34	440608	2812	0,64
Varsinais-Suomi	526063	1268	0,24	578110	2402	0,42
Yhteensä	10870828	13137	0,12	14188243	49530	0,35

Uhanalaisten ja silmälläpidettävien lajien havaintopaikkojen määrä vaihtelee eri eliöryhmissä. Kasveista ja sienistä on runsaammin havaintoja (taulukko 3) kuin useista eläinryhmistä (taulukko 4).

Taulukko 3. Kasvi- ja sieniryhmien lajien ja havaintopaikkojen määriä ympäristöhallinnon tietojärjestelmässä. Lajeja yhteensä = toimintamallin lajeja (ei sisällä lakisääteisesti suojeltuja elinvoimaisia LC-lajeja), Hertta lajeja= tietojärjestelmässä olevat toimintamallin lajit, joista on havaintopaikkoja poimintaehdoilla, Versio 2 =havaintopaikkojen määrät (mukana kaikki + ja ? -paikat, tarkkuudeltaan 1, 10 tai 100 metriä, joista havainto on tehty 1.1.1990 jälkeen. Ei Ahvenanmaa).

ELIÖRYHMÄ KASVIT JA SIENET	La- jeja yht.	Hertta- lajeja	havain- topaik- koja v2
Putkilokasvit, Tracheophyta	155	141	29967
Levät, Algae	19	5	45
Sammalet, Bryophyta	167	167	14736
Sienet, Fungi	394	174	31704
Jäkälät ja jäkäläsienet, Lichenes	576	448	11525
Yhteensä	1311	935	87977

Taulukko 4. Eri eläinryhmien lajien ja havaintopaikkojen määriä ympäristöhallinnon tietojärjestelmässä. Lajeja yhteensä = toimintamallin lajeja (ei sisällä lakisääteisesti suojeltuja elinvoimaisia LC-lajeja), Hertta lajeja= tietojärjestelmässä olevat toimintamallin lajit, joista on havaintopaikkoja poimintaehdoilla, v2 =havaintopaikkojen määrät (mukana kaikki + ja ? -paikat, tarkkuudeltaan 1, 10 tai 100 metriä, joista havainto on tehty 1.1.1990 jälkeen. Ei Ahvenanmaa).

ELIÖRYHMÄT ELÄIMET	Lajeja yht.	Hertta-lajeja	havaintopaikkoja v2
Nisäkkäät, Mammalia	16	10	200
Linnut, Aves	40	30	324
Sammakkoeläimet, Amphibia	2	2	1941
Kalat, Pisces	1	1	2
Nivelmadot, Annelida	1	1	10
Nilviäiset, Mollusca	25	24	1206
Hämähäkkieläimet, Arachnida	37	4	48
Äyriäiset, Crustacea	1	1	0
Tuhatjalkaiset, Myriapoda	2	2	0
Päivänkorennot, Ephemero- ptera	1	1	0

Sudenkorennot, Odonata	7	7	1064
Koskikorennot, Plecoptera	2	2	21
Suorasiipiset, Orthoptera	2	2	78
Nivelkärsäiset, Hemiptera	90	70	326
Verkkosiipiset, Neuroptera	1	1	0
Kovakuoriaiset, Coleoptera	256	193	1788
Jäytiäiset, Psocoptera	2	2	21
Ripsiäiset, Thysanoptera	5	3	9
Perhoset, Lepidoptera	321	184	2466
Vesiperhoset, Trichoptera	11	9	76
Kaksisiipiset, Diptera	241	105	541
Pistiäiset, Hymenoptera	216	65	200
Kaikki yhteensä	1280	719	10321

Liite 2 - Metsänkäyttöilmoituksen tarkistusmenettely

Metsänkäyttöilmoituksen tarkastus	
1.	Metsäkeskuksessa metsänkäyttöilmoituksen automaattitarkastuksen analyysi tutkii, onko metsänkäyttöilmoituksen alueella tai vieressä lakisääteisesti suojellun tai muun uhanalaisen lajin esiintymiä.
2.	Automaattitarkastuksen jatkotoimenpiteenä Metsäkeskuksen tietojärjestelmästä lähtee automaattisesti tieto lajin esiintymästä metsänkäyttöilmoituksen laatijalle, metsänomistajalle, tiedossa olevalle hakkuuoikeuden haltijalle ja ELY-keskukselle. Ilmoitus sisältää lajin nimen ja sijainnin sekä Metsäkeskukseen saapuneen metsänkäyttöilmoituksen ja metsänkäyttöilmoituksen kartan. Ilmoitukseen liitetään linkki lajikortteja ylläpitävän tahon sivustoon sekä tarkempaan lajikuvaukseen ja käsittelyohjeisiin sitä mukaa, kun lajikortteja valmistuu.
3.	Tiedot tallentuvat metsänkäyttöilmoituksen liitteeksi metsänkäyttöilmoitusten tarkastusjärjestelmään (kenelle ilmoitettu ja milloin).
Metsänkäyttöilmoituksen tarkastuksen jälkeiset toimenpiteet	
4.	Ellei lajiesiintymän huomioon ottamisesta ole keskusteltu metsänomistajan kanssa ennen MKI:n jättämistä, metsäammattilainen neuvottelee metsänomistajan kanssa kohteen säilyttämisestä joko suojelun tai tarkemman toimenpidesuunnittelun avulla. Lakisääteisesti suojeltujen lajien, muiden uhanalaisten lajien ja silmälläpidettävien lajien osalta toimitaan vastaavilla tavoilla, kuin toimintamallin kohdassa 2 on todettu. Mikäli metsänkäyttöilmoitukseen tulee olennainen muutos, laatija ilmoittaa siitä metsäkeskukseen. Tarkastaja täydentää ilmoitusta ”MK-merkintöjä” tai ”Lisätietoja” – kohtiin. Metsäammattilainen huolehtii, että turvattavan lajiesiintymän käsittelyohjeet välittyvät työn toteuttajalle esimerkiksi työmaaohjeeseen, paikkatietoon tai tarpeen mukaan maastoon merkitsemällä.
5.	ELY-keskukselta saa tarvittaessa lisäohjeita esiintymän huomioon ottamisesta (mahdollinen maastokäynti). ELY-keskus tiedottaa antamistaan lisäohjeista MKI:n laatijaa (leimikon suunnittelijaa) ja metsäkeskusta kirjeellä, sähköpostilla tai puhelimitse.
6.	ELY-keskus päivittää kohteella tehdyistä toimenpiteistä tiedot LajiGIS-järjestelmään.
7.	Jos metsänkäyttöilmoitusta vastaanotettaessa saadaan ilmoituksen jättäjältä tieto uudesta uhanalaisesiintymästä, on Metsäkeskus yhteydessä metsänomistajaan ja sen jälkeen ELY-keskukseen.

Maistraatinportti 4 A

00240 Helsinki

tapio@tapio.fi

www.tapio.fi